

Prawosławie i grekokatolicyzm. Ikony i sztuka cerkiewna

wykład kursu przewodnickiego SKPB Warszawa

Krzysztof Chodorowski

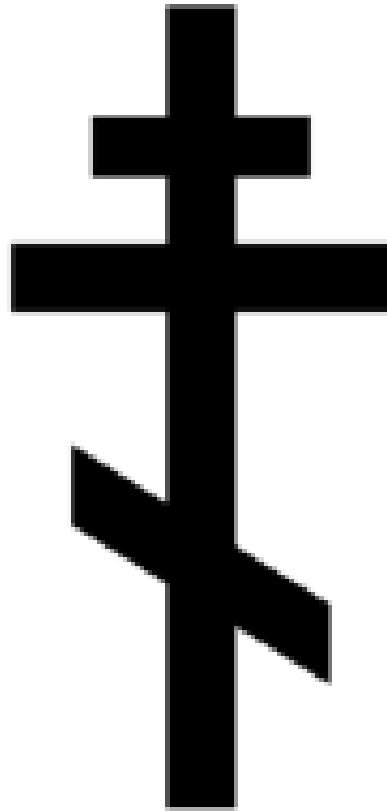
4.02.2014

Prawosławie?

„Choć mogą nie zgadzać się co do odpowiedzi, zarówno rzymscy jak i reformowani chrześcijanie Zachodu rozpoczynają zwykle od zadawania takich samych pytań. W prawosławiu jednakże odmienne są nie tylko odpowiedzi – już same pytania nie są takie, jak na Zachodzie.”

- metropolita Kallistos (Ware)

Krzyż

Patriarchowie

Grabarka

Kościół chrześcijański na tle historycznym

Trzy etapy

- 1) **V i VI wiek** → orientalne Kościoły ortodoksyjne
  - a) Kościół Wschodu, zwany także nestoriańskim lub asyryjskim (obecny Irak i Iran)
  - b) Kościoły przedchalcedońskie (określane jako monofizyczne)
    - Syryjski Kościół Antiochii (Kościół jakobicki)
    - Syryjski Kościół Indii
    - Kościół koptyjski w Egipcie
    - Kościół ormiański
    - Kościół w Etiopii

Kościół chrześcijański na tle historycznym

- 2) **1054 r.** → rozpad głównego trzonu chrześcijaństwa na 2 wspólnoty:
- Kościół rzymskokatolicki pod zwierzchnictwem papieża w Europie Zachodniej
  - Kościół prawosławny w Cesarstwie Bizantyńskim
- 3) **XVI wiek** → podział między Rzymem a reformatorami (Kościół protestancki)

Kościół chrześcijański na tle historycznym

Chrześcijaństwo kojarzy się z trzema kulturami:

łacińska | grecka | semicka

W prawosławiu dominować zaczęły wpływy greckie,
choć czerpie też z ducha semickiego i łacińskiego.

Ogólnie ujmując prawosławie to część chrześcijaństwa
po rozłączeniu od wschodu z Kościołami orientalnymi,
a od zachodu z Kościołem rzymskokatolickim.

Kościół pierwszych wieków

- Pięćdziesiątnica i zawiązanie wspólnoty chrześcijańskiej w Jerozolimie → „*Idźcie więc i nauczajcie wszystkie narody*”
- **prześladowania** (ukamienowanie św. Stefana (rz.k. św. Szczepan) – pierwszego męczennika)
→ **Kościół w ukryciu**
- jednocześnie tworzy się struktura:
biskup – kapłan – diakon z siedzibą biskupa w mieście (z podległą okolicą)
- biskupi większych miast nabierają większego znaczenia (metropolici) → przewodniczą **lokalnym soborom** jako głównym instrumentom kierowania Kościołem

Kościół pierwszych wieków

- ❖ Sobór Apostolski w Jerozolimie (ok. 49 r.): w jakim stopniu nawróceni poganie powinni podlegać prawu (i zwyczajom) mojżeszowemu
- 312: cesarz Konstantyn widzi świetlisty krzyż na niebie z napisem: „*Pod tym znakiem zwyciężaj*” [łac. *In hoc signo vinces*]
- **313: edykt mediolański** – pełna tolerancja dla wiary chrześcijańskiej (nadany przez Konstantyna i Licyniusza)
- 324: założenie Konstantynopola w miejscu dawnego Bizancjum – nowej stolicy Cesarstwa Rzymskiego – Nowego Rzymu (otwarcie miasta w 330 r.)

Kościół 7 Soborów

- 325: I sobór powszechny w Nicei
  - potępienie arianizmu (Ariusz: *Syn jest niżej Boga – najwyższe Stworzenie, ale jednak stworzenie*)
  - Symbol Wiary: Chrystus Bogiem prawdziwym z Boga prawdziwego, „*zrodzony, a nie uczyniony, współistotny Ojcu*”
  - wyróżnienie ośrodków w Rzymie, Aleksandrii, Antiochii i jedynie honorowo w Jerozolimie

Kościół 7 Soborów

- 381: **II sobór powszechny w Konstantynopolu**
  - przyjął i rozszerzył Nicejski Symbol Wiary rozwijając w szczególności naukę o Duchu Świętym „*który od Ojca pochodzi, któremu wspólnie z Ojcem i Synem oddawany jest pokłon i chwala*”
  - Konstantynopol na 2. miejscu
- trynitarny dogmat: trzy Osoby jednej natury
  - współistotny (gr. *homoousios*)
    - jeden w istocie czy naturze
  - troistość (gr. *hypostasis*)
    - Ojciec, Syn i Duch święty są trzema Osobami

Kościół 7 Soborów

- 431: **III sobór powszechny w Efezie**
- potępienie nestorianizmu (Nestoriusz: *Chrystus w pełni Bogiem, ale zdecydowanie rozróżniał człowieczeństwo od Bóstwa w jednej osobie – rozważał o dwóch osobach w tym samym ciele; nie uznawał tytułu Theotokos wobec Maryi – Matka jako matka człowieczeństwa Chrystusa, a nie Jego Boskości*)
- dogmat o Wcieleniu i *Theotokos*

Kościół 7 Soborów

- 451: **IV sobór powszechny w Chalcedonie**
  - potępienie monofizytyzmu (Dioskur: *w Chrystusie tylko jedna natura; składa się z dwóch natur, ale po Jego wcieleniu jest w Nim tylko „jedna wcielona natura Boga Słowa”*)
  - Chrystus składa się **z** dwóch natur i jest **w** dwóch naturach – Chrystusa należy wyznawać w dwóch naturach: bez zmieszania, bez zmiany, bez podzielenia i bez rozłączania
  - ostateczne ukształtowanie pentarchii: Rzym, Konstantynopol, Aleksandria, Antiochia, Jerozolima

Kościół 7 Soborów

- **zasada pentarchii określa:**
  - 1) kwestie eklezjalnej organizacji
    - jednakże każdy biskup ma taki sam udział w apostolskiej sukcesji, każdy biskup współdecyduje na soborze
  - 2) honorowe pierwszeństwo papieża: „*pierwszeństwo*” i „*przewodniczenie w miłości*”, ale nie „*zwierzchnictwo*” zewnętrznej władzy i jurysdykcji → papież pierwszy wśród równych

- postanowień soboru w Efezie nie akceptuje Kościół Wschodu (nestorianie), zaś postanowień soboru w Chalcedonie nie akceptują monofizyci z Syrii i Egiptu.

Kościół 7 Soborów

- **553: V sobór powszechny w Konstantynopolu (II)**
  - dalsze objaśnianie postanowień z Chalcedonu: *jak dwie natury Chrystusa jednoczą się, aby utworzyć jedną osobę*
- **680-681: VI sobór powszechny w Konstantynopolu (III)**
  - potępienie monoteletów: dwie natury Chrystusa, ale skoro jedna osoba, to tylko jedna wola
  - dwie natury Chrystusa → dwie wole

Kościół 7 Soborów

- 787: VII sobór powszechny w Nicei (II)
  - potępienie ikonoklastów
  - ikonom należy oddawać taką samą cześć jak innym materialnym symbolom: czcigodnemu i życiodajnemu Krzyżowi i księgom Ewangelii
- 843: ostateczne przywrócenie ikon przez cesarzową Teodorę („tryumf ortodoksji”)
- postanowienia 7 soborów i Pismo Święte jako wskazówki w poszukiwaniu rozwiązań nowych problemów
- oczekiwanie na VIII sobór powszechny

Wyobcowanie i rozłam

- Stopniowe wyobcowanie Kościoła zachodniego i wschodniego: różnice językowe, kulturowe, prymat biskupa Rzymu, *Filioque*
- Schizma Focjusza (Mikołaja I): 861-879
- **1054: wielka schizma – rozłam Kościoła:** ekskomunika patriarchy Konstantynopola Cerulariusza przez legata papieskiego kardynała Humberta (w tym czasie papież Leon IX już nie żył)
- **1204:** złupienie Konstantynopola przez IV wyprawę krzyżową – ostatecznie przypieczętowanie rozpad Kościoła
- **1453:** upadek Konstantynopola → rolę Bizancjum jako obrońcy świata prawosławnego gotowe było przejąć Wielkie Księstwo Moskiewskie

Próby zjednoczeniowe, współczesny ekumenizm

- 1274: Sobór Lyoński II (unia lyońska)
- 1439: Sobór Florencki (unia florencka do 1484)
- **1596: unia brzeska**
  - uznanie zwierzchności papieża
  - przyjęcie katolickich dogmatów
  - zachowanie bizantyńskiego rytu liturgicznego, kalendarza i organizacji
  - do unii nie przystąpili biskupi lwowski i przemyski
- 1646: unia użhorodzka
- 1700: unia siedmiogrodzka
- inne...
- ❖ **współczesny ekumenizm (przełom: 1965)**

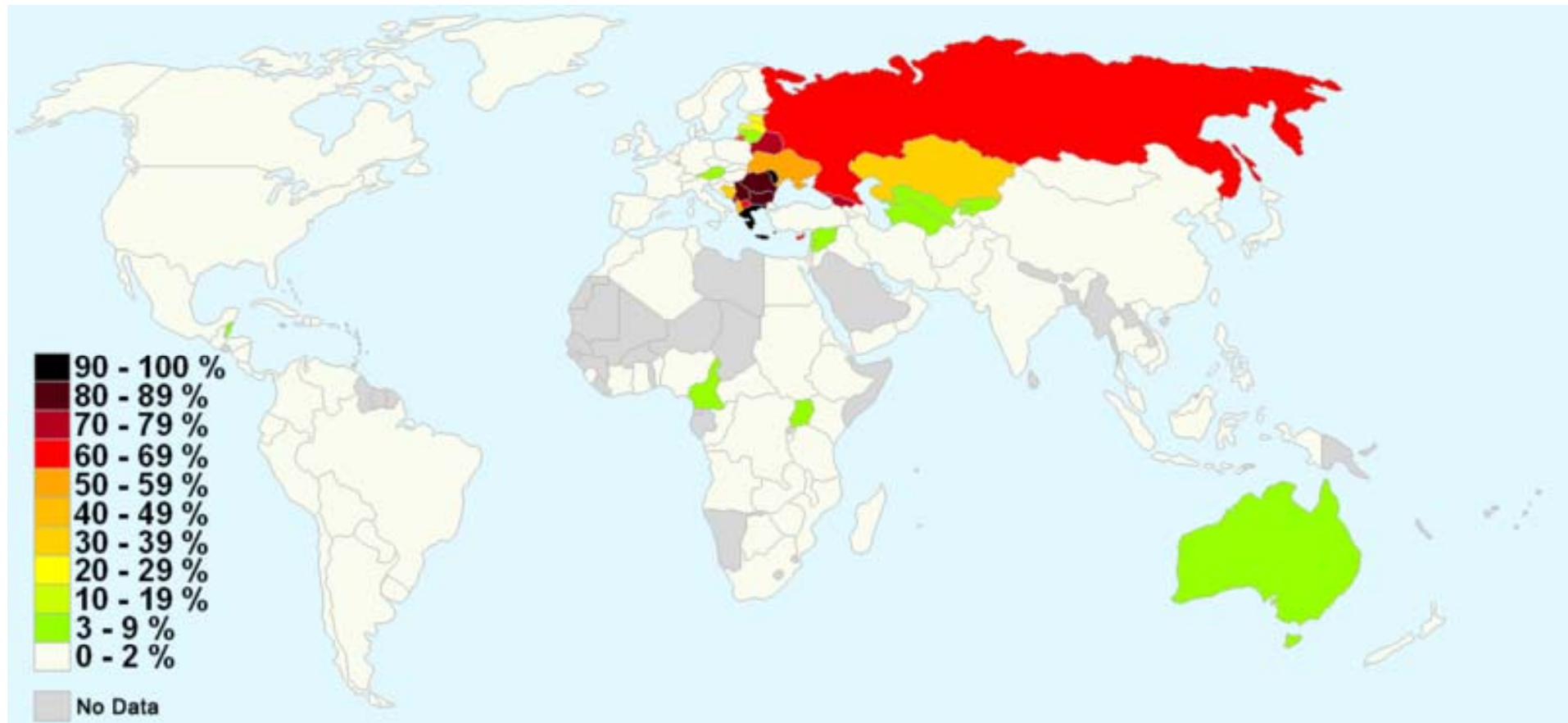
Chrześcijaństwo wschodnie na ziemiach polskich

- Prawosławie odcięte ze wschodu, potem od zachodu zaczęło się rozszerzać ku północy → Apostołowie Słowian **Cyryl i Metody** z misją poza granicami Cesarstwa Bizantyńskiego (863 r.) – nawrócenie Bułgarii, Serbii i Rusi
  - **988: chrzest Rusi**
  - 1596: unia brzeska
- współczesność →

Prawosławie współcześnie

- Kościół prawosławny jest **rodziną samodzielnych** Kościołów lokalnych → swego rodzaju federacją Kościołów lokalnych
- spójność poprzez więź jedności w **wierze** i łączności w **sakramentach**
- brak scentralizowanej organizacji i władzy jednego zwierzchnika
- termin „*prawosławie*” (gr. *orthodoxia*) oznacza „*prawdziwą chwałę*” oraz „*prawdziwą wiarę*” (nabożeństwo) → wiara, że jest to prawdziwy Kościół Chrystusa na ziemi

Prawosławie na świecie

Prawosławie na świecie

- **Trzecia co do wielkości wspólnota chrześcijańska.** Liczba wiernych Kościoła prawosławnego na świecie to ok. 250 do 300 milionów wiernych (ok. **10% z 2,5 mld chrześcijan** na świecie).
- **Prawosławie jako religia dominująca** w Rosji, Ukrainie, Białorusi, Gruzji, Mołdawii, Rumunii, Bułgarii, Serbii, Czarnogórze, Grecji, Cyprze, Macedonii.
- Honorowe miejsce patriarchy Konstantynopola.
  - Patriarcha ekumeniczny Konstantynopola w Turcji
  - Patriarchat Moskiewski odradzający się po prześladowaniach w latach komunizmu

Prawosławie na świecie

- **Cztery starożytne patriarchaty:**
  - ❖ Konstantynopol
  - ❖ Aleksandria
  - ❖ Antiochia
  - ❖ Jerozolima
- Kościoły autonomiczne i diaspora (rozproszenie) w Europie Zachodniej, obu Amerykach i Australii
- **Autokefaliczne kościoły prawosławne:**
  - ❖ Rosja (patriarcha)
  - ❖ Serbia (patriarcha)
  - ❖ Rumunia (patriarcha)
  - ❖ Bułgaria (patriarcha)
  - ❖ Gruzja (patriarcha-katolikos)
  - ❖ Cypr
  - ❖ Grecja
  - ❖ Polska
  - ❖ Albania
  - ❖ Czechy i Słowacja

Prawosławie w Polsce

Prawosławie w Polsce

- Polski Autokefaliczny Kościół Prawosławny pod zwierzchnictwem Metropolity Warszawskiego i całej Polski **Sawy** – samodzielny, kanoniczny Kościół prawosławny
- autokefalia w 1948 od patriarchatu moskiewskiego (wcześniejsza autokefalia z 1924 od patriarchatu konstantynopolitańskiego nieważna)
- liczba wiernych: **500-600 tys.**, głównie na terenie dawnego woj. białostockiego
- 6 diecezji → teren Beskidów obejmuje diecezja przemysko-nowosądecka z siedzibą biskupa w Sanoku (abp Adam)

Grekokatolicyzm na świecie i w Polsce

Grekokatolicyzm na świecie i w Polsce

- **1596**: unia brzeska
- **1720**: synod zamojski: zmiany w wystroju cerkwi i liturgii
- odmienna sytuacja pod zaborami
- **1926**: schizma tylawska: masowe konwersje na prawosławie
- lata komunizmu: emigracja i podziemie

- **Kościół katolicki obrządku bizantyjsko-ukraińskiego**
- liczba wyznawców: łącznie ok. 8,5 mln, w Polsce ok. 55 tys. wiernych
- zwierzchnik: **abp Światosław Szewczuk**, metropolita kijowsko-halicki; w Polsce: **abp Jan Martyniak**, metropolita przemysko-warszawski

Różnice dogmatyczne

- *Filioque* – pochodzenie Ducha Św.
- prymat papieża: zwierzchnia władza biskupa Rzymu nad całym Kościołem (pierwszeństwo św. Piotra przed innymi apostołami) → *vs primus inter pares*
- nieomylność papieża
- także inne rozumienie nauki o czyścicu i Niepokalanym Poczęciu Maryi
- Kościoły prawosławne nie uznają kolejnych soborów po VII soborze powszechnym (jedynie sobory lokalne).

Sakramenty i sakramentalia, liturgia, język, kalendarz

- Chrzest: poprzez 3-krotne zanurzenie (polanie) w wodzie, formuła: „Sługa Boży (imię) jest chrzczony w imię Ojca, Amen. I Syna, Amen. I Ducha Świętego, Amen”
- Bierzmowanie: udzielane razem z chrztem przez kapłana
- Eucharystia: pod dwiema postaciami, na chlebie kwaszonym (prosfora), moment przemiany na koniec epiklezy
- Spowiedź
- Świecenia kapłańskie
- Małżeństwo
- Namaszczenie chorych

Sakramenty i sakramentalia, liturgia, język, kalendarz

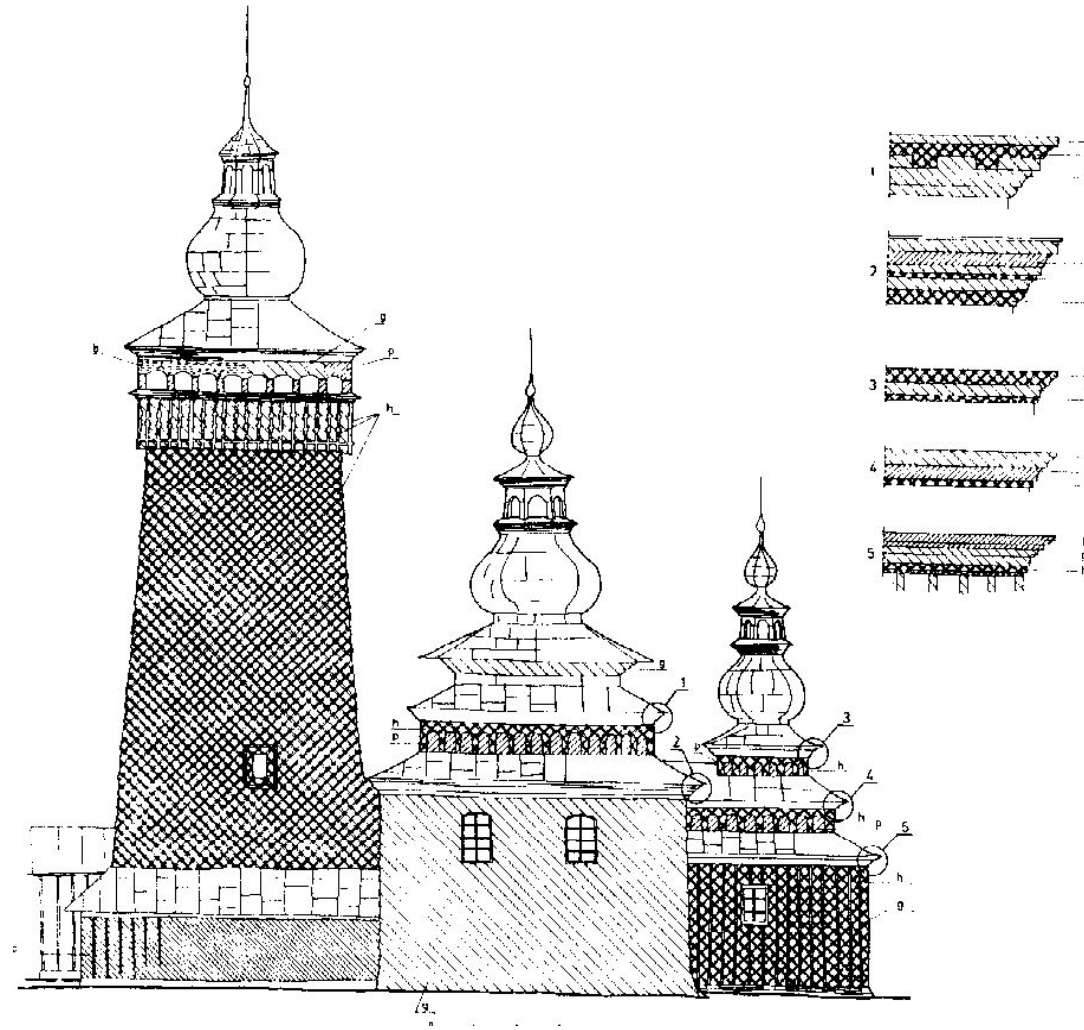
- kalendarz juliański (neojuliański)
- język liturgiczny: cerkiewnosłowiański
- kilka rytów liturgii: św. Jana Chryzostoma, św. Bazylego Wielkiego, św. Jakuba, Uprzednio Poświęconych Darów
- 4 posty

Cerkiew zachodniotemkowska

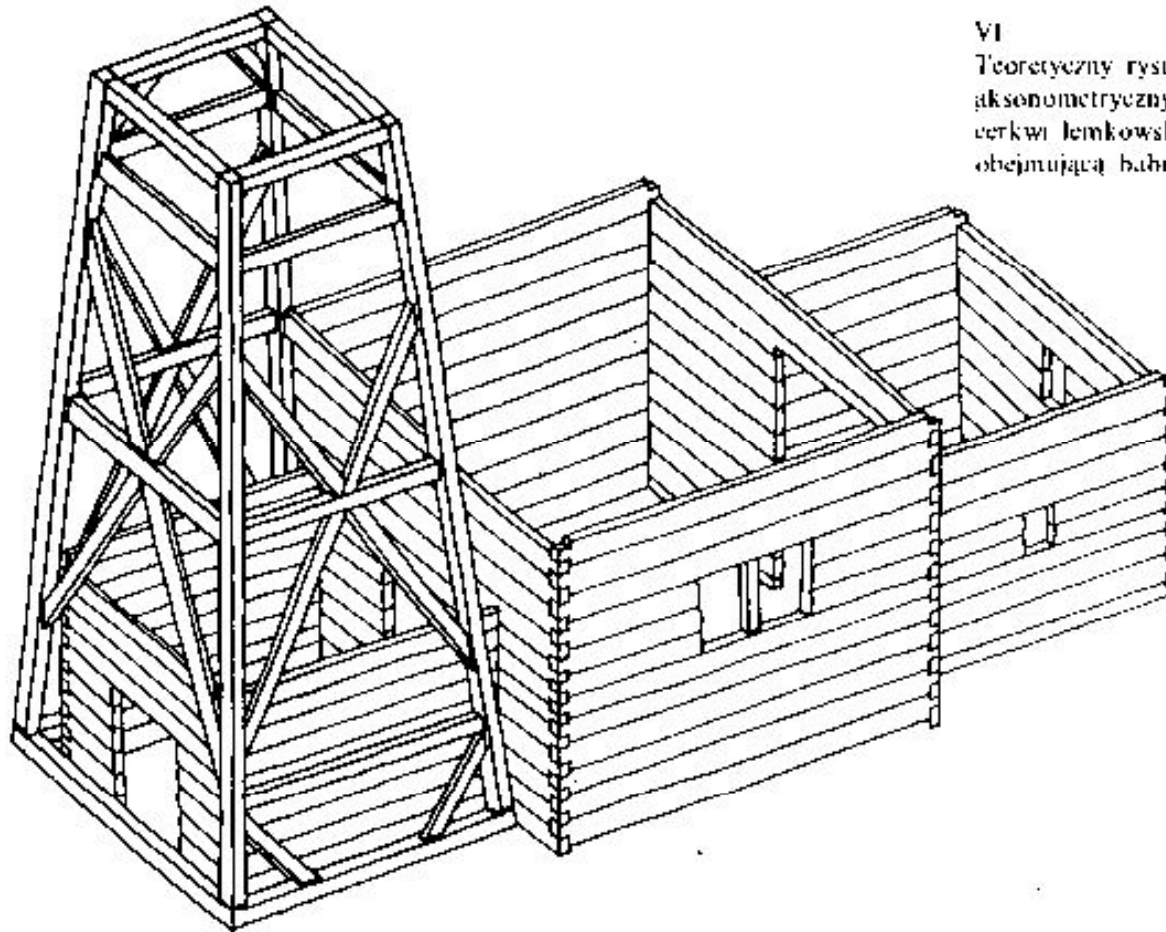

Cerkiew zachodniołemkowska

Cerkiew zachodniołemkowska

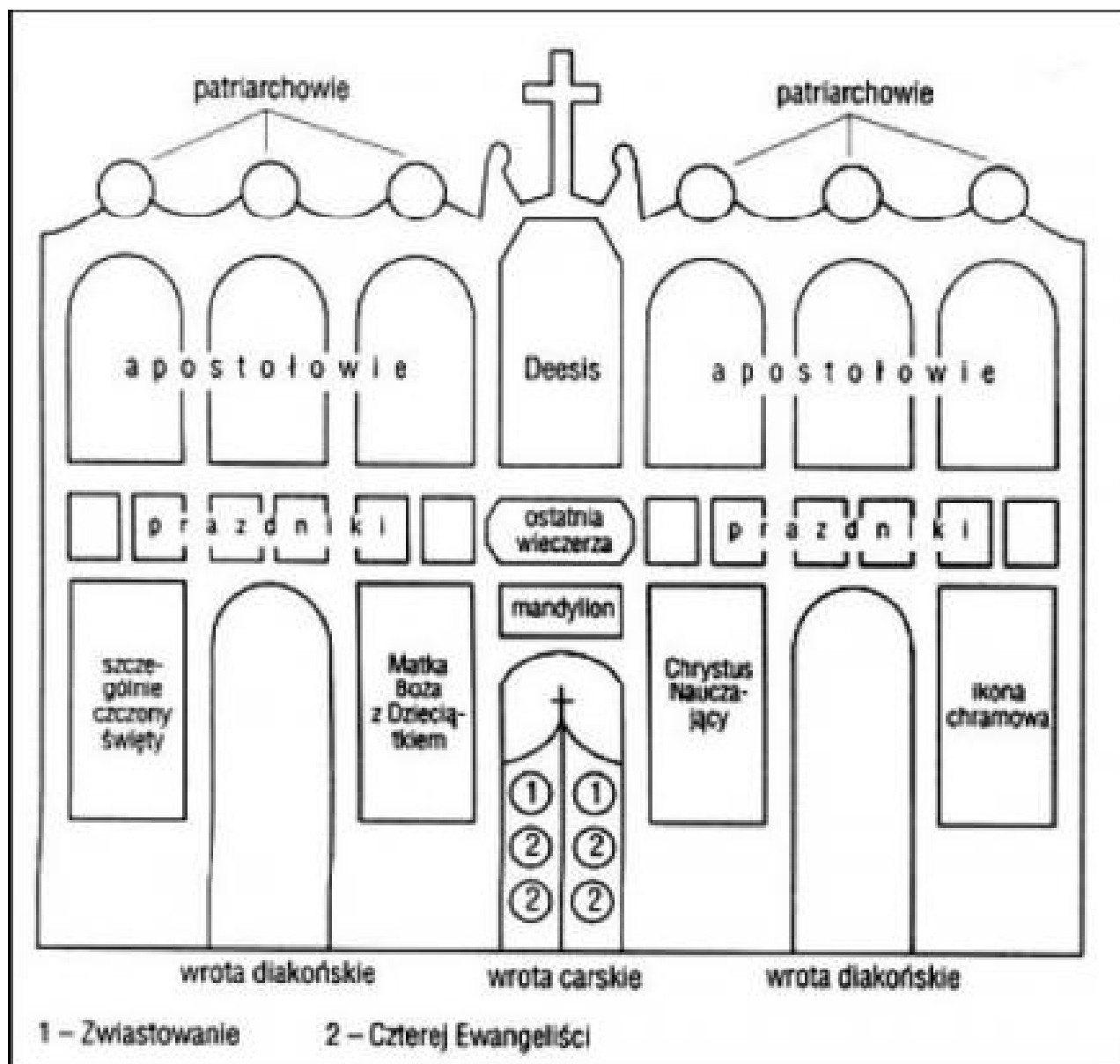

VI
Teoretyczny rysunek
aksometryczny trójdzielnej
cerkwi łemkowskiej z wieżą-dzwonnicą
obejmującą babiniec

Ikonostas karpacki

Ikonoostas karpacki

*rząd
 patriarchów
 i proroków*

rząd Deesis

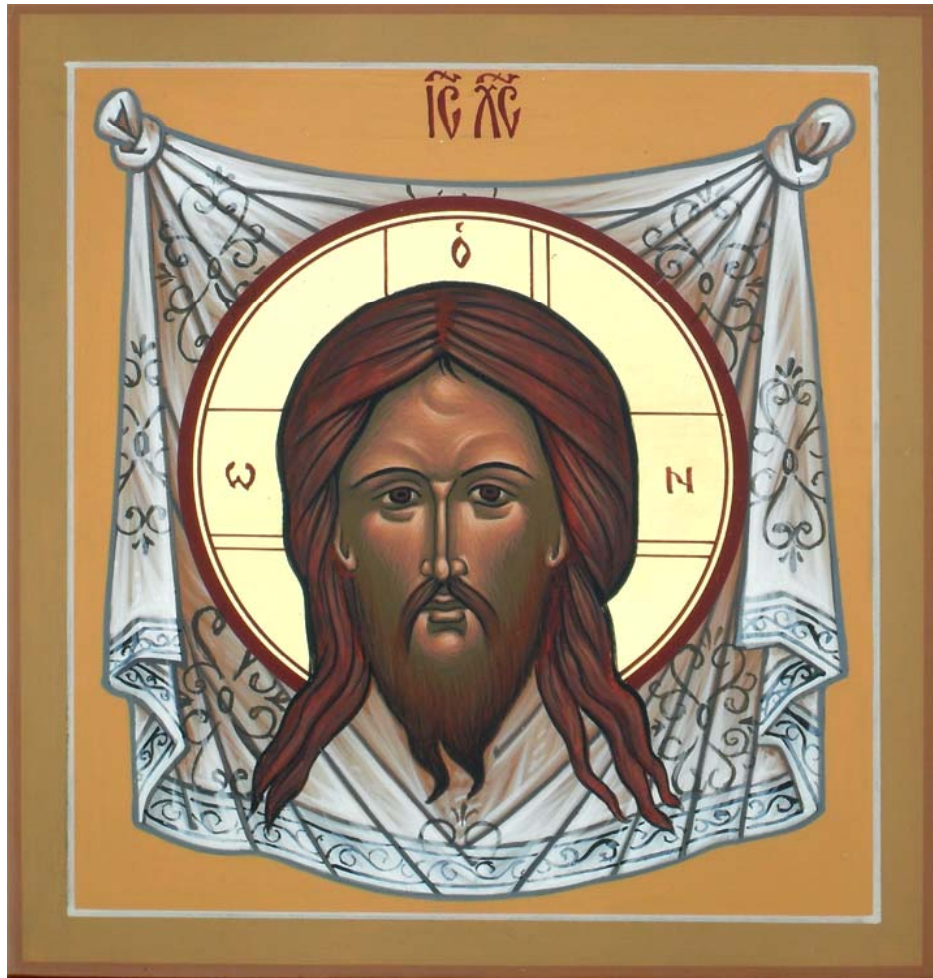
*rząd
 prazdników*

*rząd ikon
 namiestnych*

Ikona

- ikona jako jedna z najbardziej wyróżniających cech charakterystycznych prawosławia
  - ikona jako symbol, któremu oddawana jest cześć (zaś nabożeństwo Bogu)
  - ikona jako element do nauczania wiary
  - ikona jako część Świętej Tradycji
  - ikona jako potwierdzenie dogmatu o Wcieleniu
  - ikona jako znak obecności Boga
-
- ikona jako okno do Bożego świata, ku wieczności, do Nieba

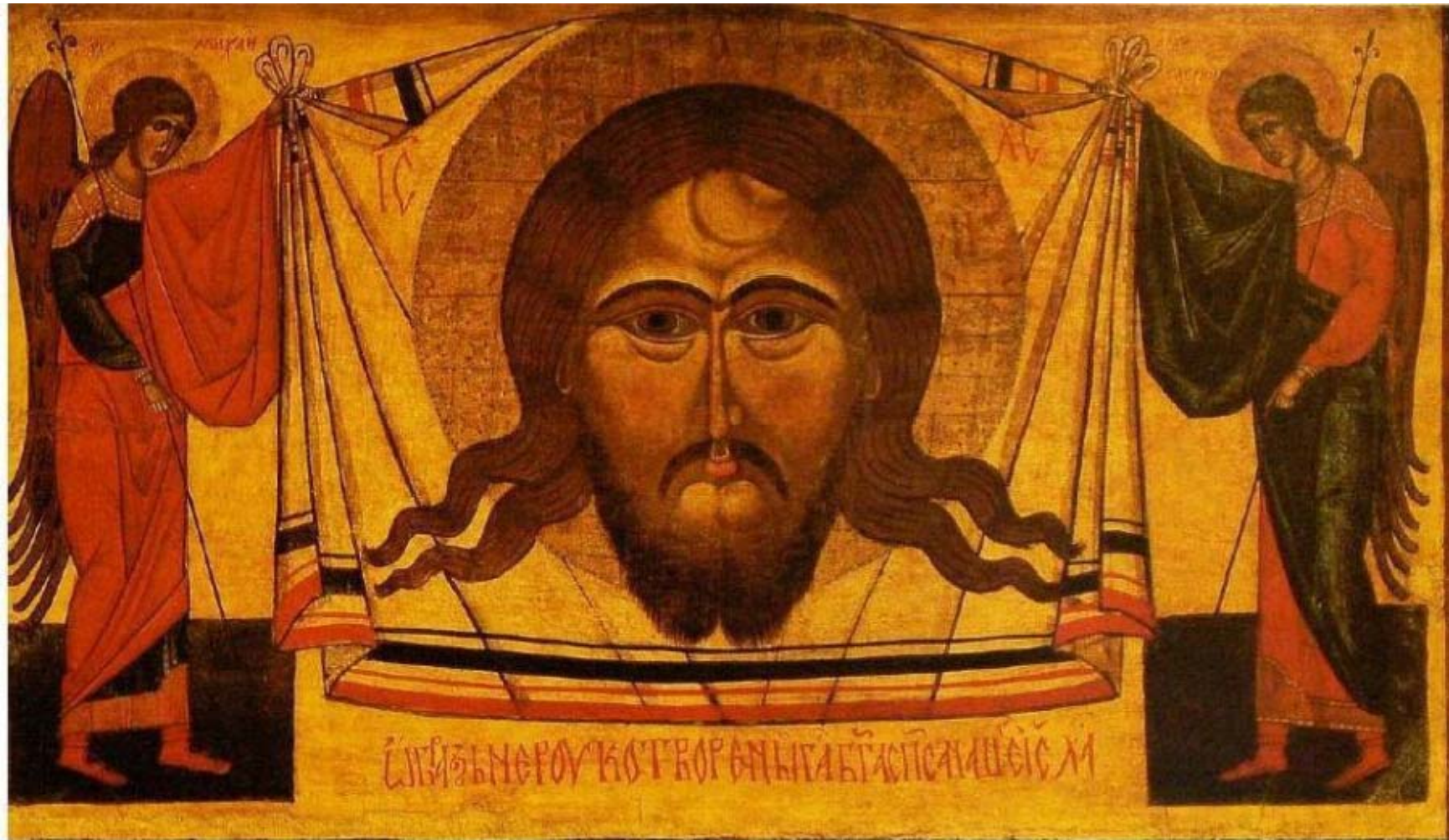
Ikonografia Chrystusa

Mandylion

- najstarsze ikonograficzne przedstawienie Jezusa Chrystusa
- *Spas Nierukotworennij* (gr. *Acheiropoietos*) – „nie ludzką ręką uczyniony”
- Chrystus wysłał odbicie swojej twarzy choremu królowi Abgarowi z Edessy
- zamyśłone, surowe, miłosierne oblicze; nimb krzyżowy
- gładka twarz na pofałdowanej chuście
- brak śladów męki

Ikonografia Chrystusa

Ikonografia Chrystusa

Chusta św. Weroniki

- Korona cierniowa, strapiona twarz Chrystusa, ślady męki Pańskiej
- Nie występuje w prawosławiu (uwaga: Powroźnik!)

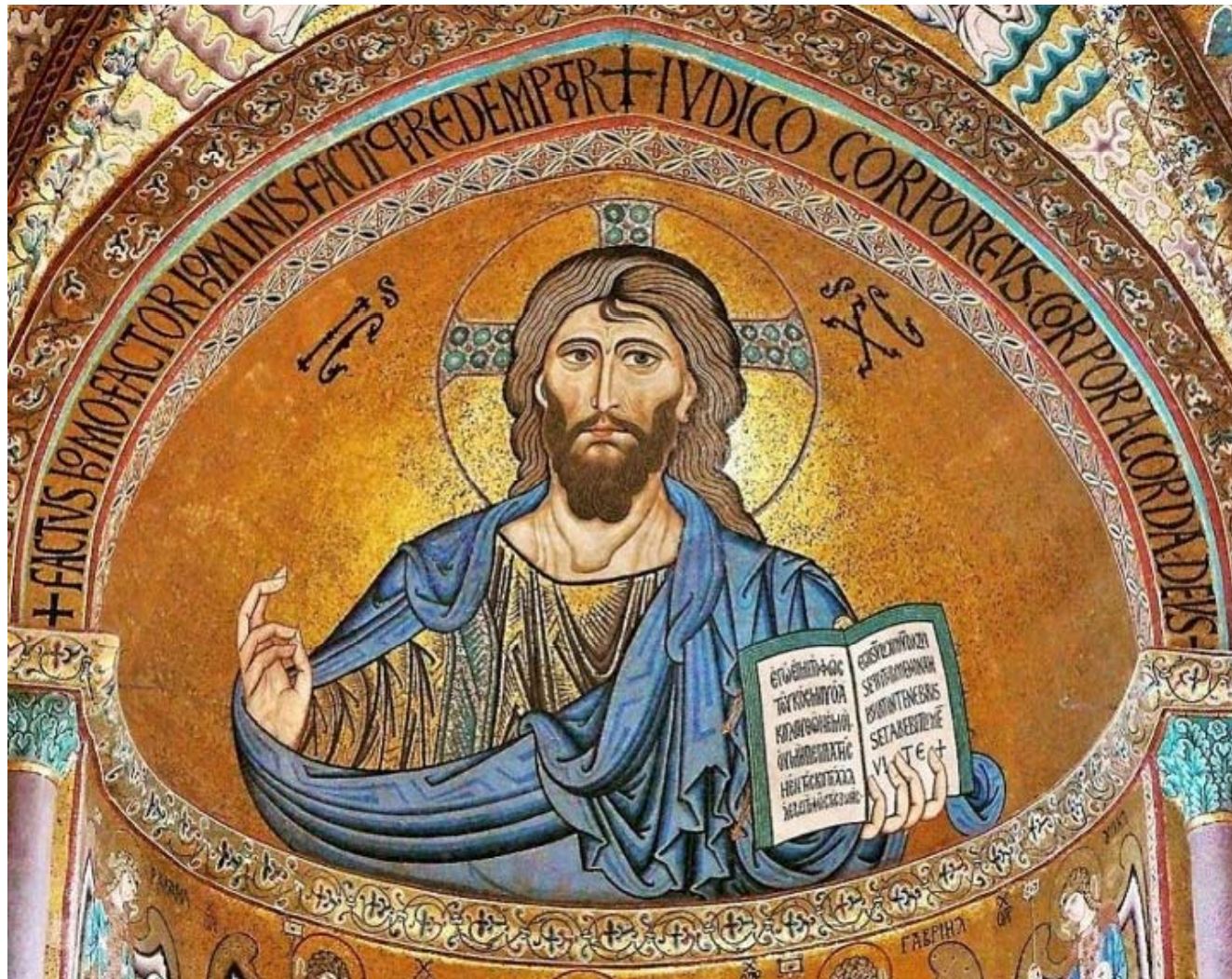
Ikonografia Chrystusa

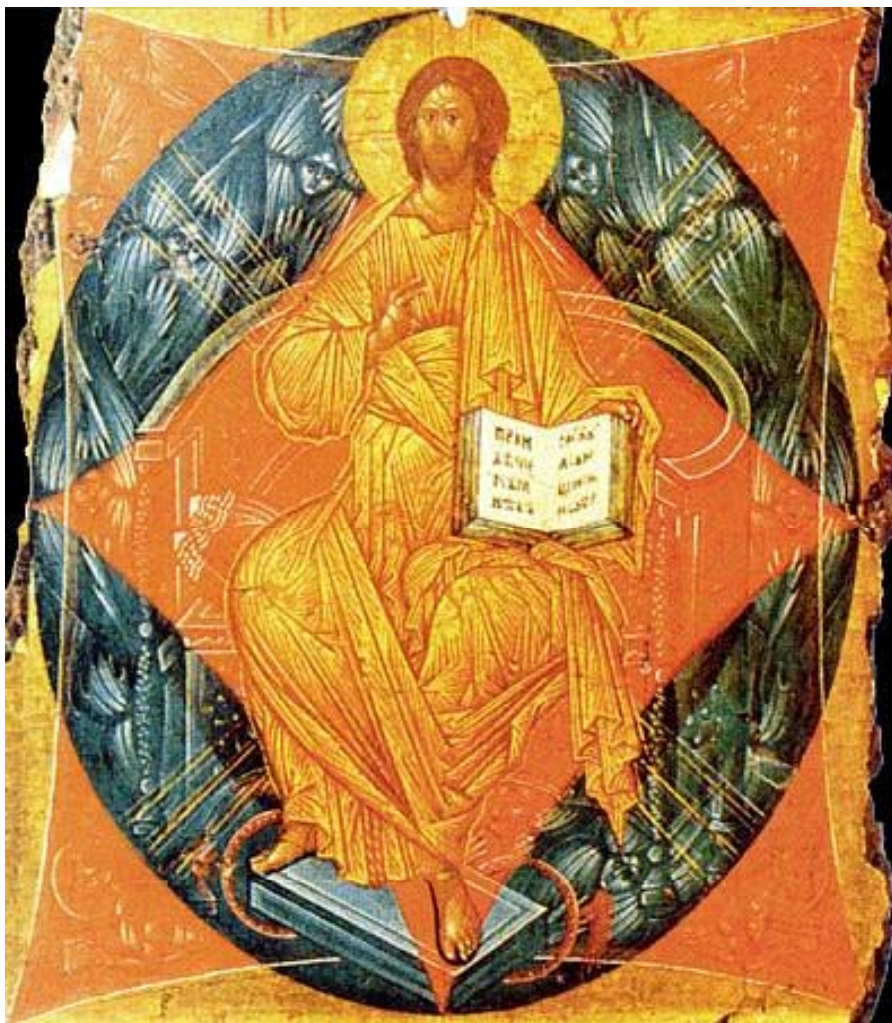
Chrystus Pantokrator

- Wszechwładca, Pan Wszystkiego
- *pan* – wszech, *kratos* – silny, władny
- Stwórca, Zbawiciel Zbawiający, Pan Stworzenia, Król Chwały
- prawa ręka błogosławi, w lewej księga (Księga Życia bądź Ewangelia)
- szaty: purpurowy chiton (pierwiastek ludzki), ciemnobłękitny płaszcz (pierwiastek boski), pasek na prawym ramieniu chitonu (posłannictwo)

Ikonografia Chrystusa

Ikonografia Chrystusa

Chrystus na Mocach

- *Spas w siłach*, Zbawiciel w chwale
- wizerunek Chrystusa w czasie jego powtórnego przyjścia w chwale i mocy
- zasiada na tronie jako Sędzia, Zbawiciel, Król królów
- obleczony w światło
- tło: czerwony romb (Boska chwała), ciemnobłękitny owal (wieczność i niebo), czerwony prostokąt z symbolami Ewangelistów (ziemia)
- przy podnóżku uskrzydłone kręgi – Trony anielskie

Ikonografia Chrystusa

Ikonografia Chrystusa

Chrystus Kapłan-Król (Wielki Archirej)

- Chrystus zasiadający na tronie, podnózek
- przyodziany w szaty arcypasterskie (biskupie) – omoforion, sakkos, mitra
- prawa ręka błogosławi, w lewej przytrzymuje Ewangelię wspartą na kolanie
- niekiedy: pastorał bądź insygnia władzy: berło, jabłko
- występuje w kompozycji (rzędzie) Deesis

Ikonografia Chrystusa

Christus Nauczający

- wizerunek zbliżony do Pantokratora
- różnica ideowa: jako nauczyciel, przekazujący prawdy wiary
- gest błogosławieństwa (palce ułożone w sposób przypominający IC XC), otwarta księga
- w rzędzie ikon namiestnych

IkonoGRAFIA Matki Boskiej

Hodigitria

- Wskazująca Drogę, Przewodniczka
- autorstwo przypisywane św. Łukaszowi; nazwa: od kościoła Ton Hodigon w Konstantynopolu; gr. *hodos* – droga
- MB w półpostaci, na lewej ręce trzyma Chrystusa-Emmanuela, prawą wskazuje na Niego
- Chrystus trzyma zwój i błogosławi
- dostojny, pełen powagi wygląd
- Maryja: Bogurodzica (*Theotokos*, *Bogorodica*), zawsze Dziewica (*Aiparthenos*, *Prisnodiewa*) i Najświętsza (*Panagia*, *Preswiataja*)
- najbardziej znana Hodigitria w Polsce: Częstochowska Ikona MB

Ikonomografia Matki Boskiej

Eleusa

- Miłująca, *Umilenije*
- akcent na ludzki, kobiecy wymiar MB
- Chrystus przytrzymywany na obu rękach, styka się policzkiem z MB
- 3 gwiazdy symbolizują dziewictwo
- najbardziej znana Eleusa: Włodzimierska Ikona MB (autorstwa A. Rublowa)

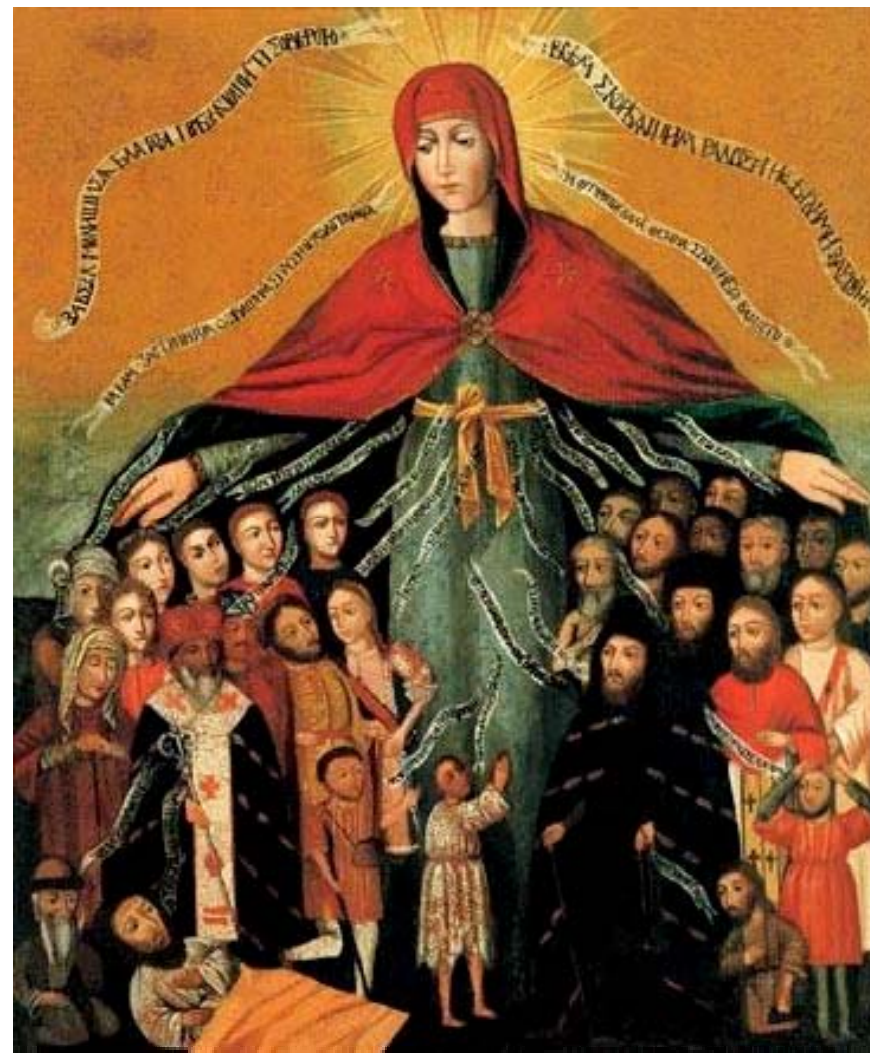
Ikonografia Matki Boskiej

Pokrow

- Matka Boska jako Opiekunka ludzkości
- płaszcz, całun; ochrona wstawiennictwo, opieka
- MB trzyma w rękach rozpostarty szal unoszony nad zgromadzonym ludem (obecne ówczesne postacie)
- z czasem rozpostarty płaszcz, którym obejmuje ludzi (Zachód)

Ikonografia Matki Boskiej

Ikonografia Matki Boskiej

Matka Boska *Strastnaja*

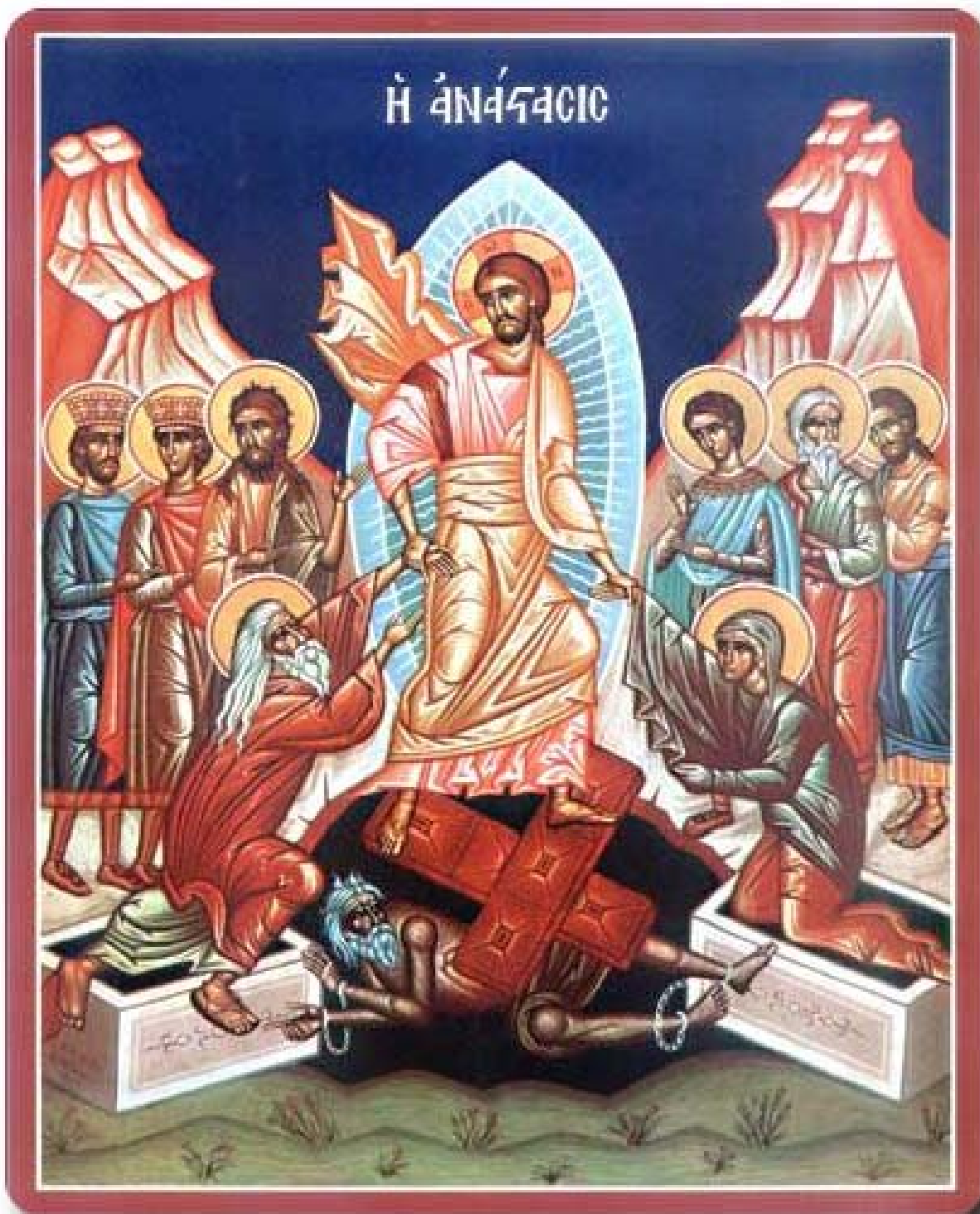
- Cierpiąca, Bolesna, Pasyjna, Nieustającej pomocy
- Wizerunek szczególnie znany w Kościele katolickim (obok ikony MB Częstochowskiej)
- W Kościele katolickim ukoronowana

Dwanaście wielkich świąt

- wielkie święta z liczby dwunastu
(*gr. Dodekaorton*)
- **Zmartwychwstanie Jezusa Chrystusa** jako
Święto Świąt – poza wszelkimi klasyfikacjami
- 8 świąt poświęconych Chrystusowi i 4 święta
poświęcone Matce Boskiej
- 9 obchodzonych w stałych datach, 3 w datach
zmiennych zależnych od daty Wielkanocy

Dwanaście wielkich świąt

- Narodzenie Najświętszej Dziewicy Maryi (8 / 21 września)
- Podwyższenie Najczystszeo i Życiodajnego Krzyża Pańskiego (14 / 27 września)
- Wprowadzenie Najświętszej Bogarodzicy do Świątyni (21 listopada / 4 grudnia)
- Boże Narodzenie (25 grudnia / 7 stycznia)
- Objawienie Pańskie (Chrzest Pański) (6 / 19 stycznia)
- Spotkanie Pańskie (2 / 15 luty)
- Zwiastowanie Najświętszej Bogarodzicy (25 marca / 7 kwietnia)
- Wjazd Chrystusa do Jerozolimy — Niedziela Palmowa (niedziela poprzedzająca Paschę)
- Wniebowstąpienie Pańskie (czwartek 40. dnia po Zmartwychwstaniu)
- Zesłanie Ducha Świętego na Apostołów - Pięćdziesiątnica (niedziela 50. dnia po Zmartwychwstaniu)
- Przemienienie Pańskie (6 / 19 sierpnia)
- Zaśnięcie Najświętszej Bogarodzicy (15 / 28 sierpnia)

Zmartwychwstanie Pańskie

Zstąpienie Chrystusa do Otchłani

najbardziej popularne przedstawienie

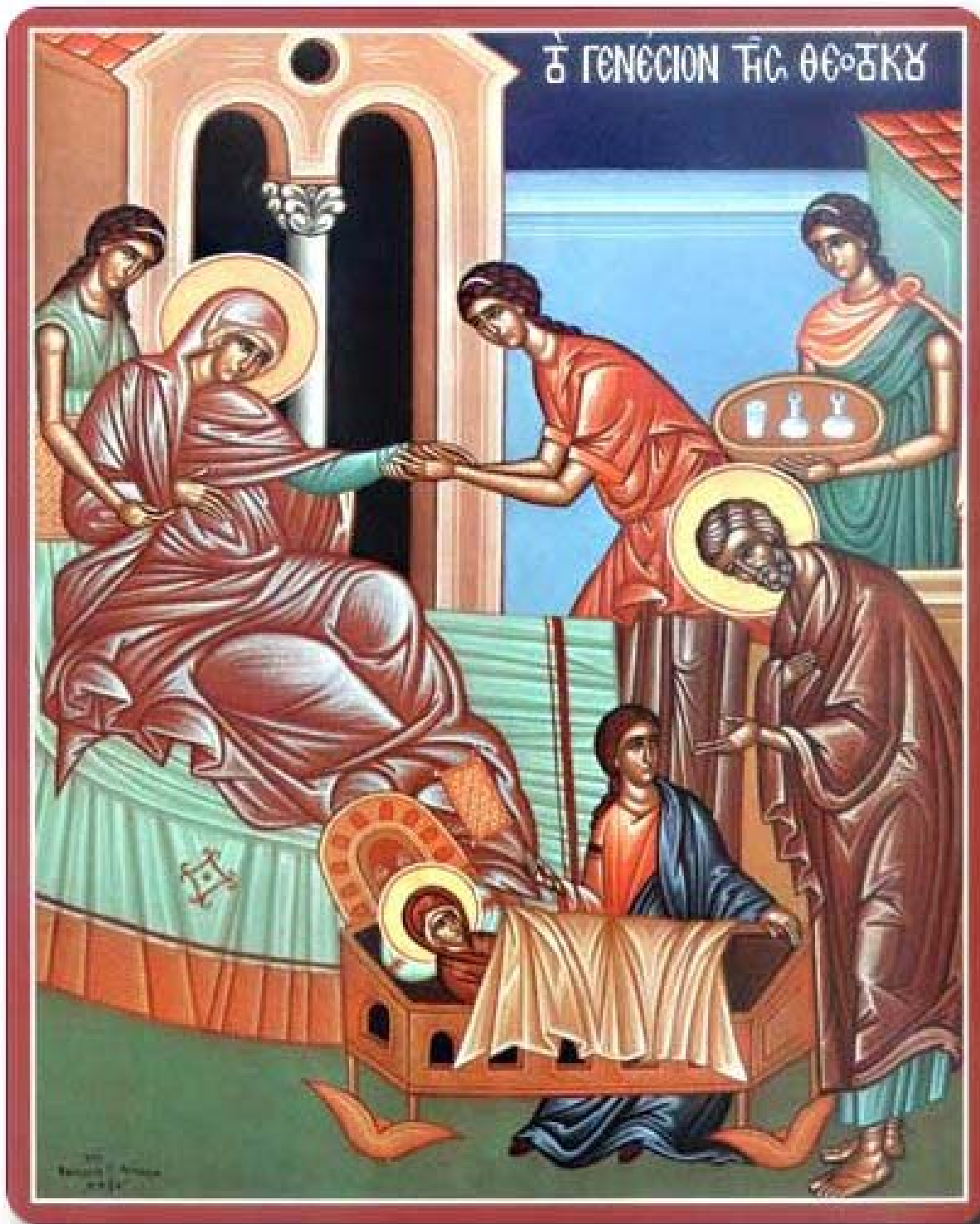
obrazuje fakt wyprowadzenia z piekła dusz ludzi sprawiedliwych, którzy nie zostali ochrzczeni – ich grzechy zostały odkupione śmiercią Chrystusa na Krzyżu

ukazani są: Chrystus, Adam i Ewa, za Adamem: św. Jan Chrzciciel, Salomon i Dawid, za Ewą grupa praojców - najczęściej: Mojżesz, Aaron i Abel jako młodzieniec, także prorocy i dobry łotr

Zmartwychwstanie Pańskie

Drugi rodzaj przedstawienia: Niewiasty przy Pustym Grobie (Niewiasty niosące wonności)

- w prawosławiu najczęściej 2 niewiasty (Matka Boska i Maria Magdalena), ale może być ich aż 7
- 1 lub 2 aniołów wskazujących Pusty Grób, płótna pogrzebowe i ogłaszających cud Zmartwychwstania
- Grób Pański jako sarkofag-trumna, w tle dwie góry, ewent. fragment Jerozolimy

Narodzenie Bogarodzicy

Św. Anna (centralnie lub po lewej stronie, proporcjonalnie największa postać)

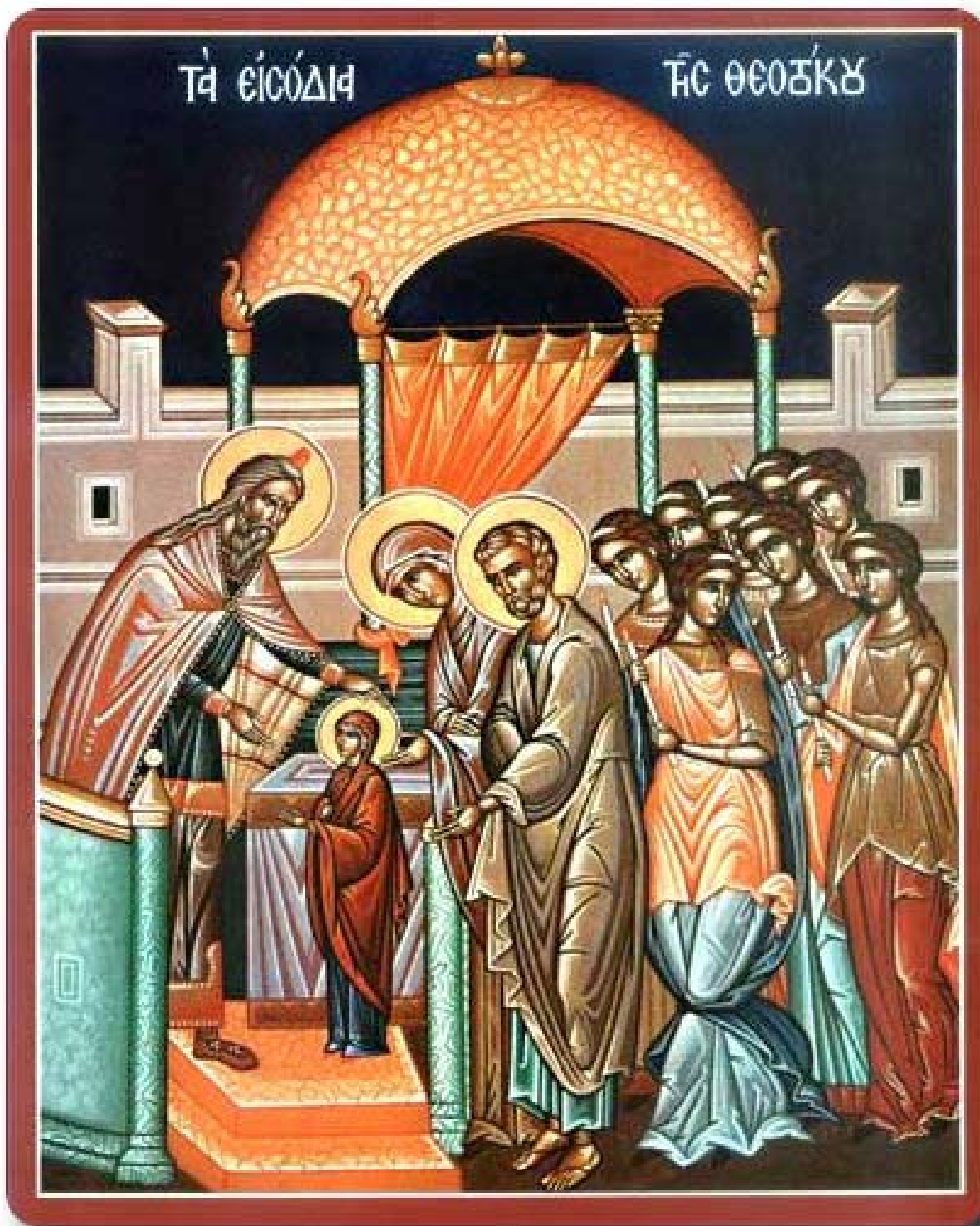
służące (z wachlarzem, darami – świece, posiłek, napój) i piastunka

Św. Joachim

Matka Boska jako dorosła osoba o niskim wzroście, zawinięta w pieluszki

niekiedy obok występuje druga scena: św. Anna i św. Joachim siedzą obok siebie na tronie (krześle) z Maryją na kolanach (zazwyczaj w prawym dolnym rogu)

Wprowadzenie Bogarodzicy do Świątyni

*inaczej: ofiarowanie
Bogarodzicy*

Anna i Joachim postanowili poświęcić Bogu 3-letnią Marię i oddać Ją na wychowanie do Świątyni

Arcykapłan św. Zachariasz (ojciec św. Jana Chrzciciela) za chwilę wprowadzi Marię stojącą na najwyższym stopniu schodów do najświętszego miejsca Świątyni

W tle cyborium symbolizujące Świątynię Jerozolimską, niewiasty z zapalonymi świecami

Zwiastowanie Bogarodzicy

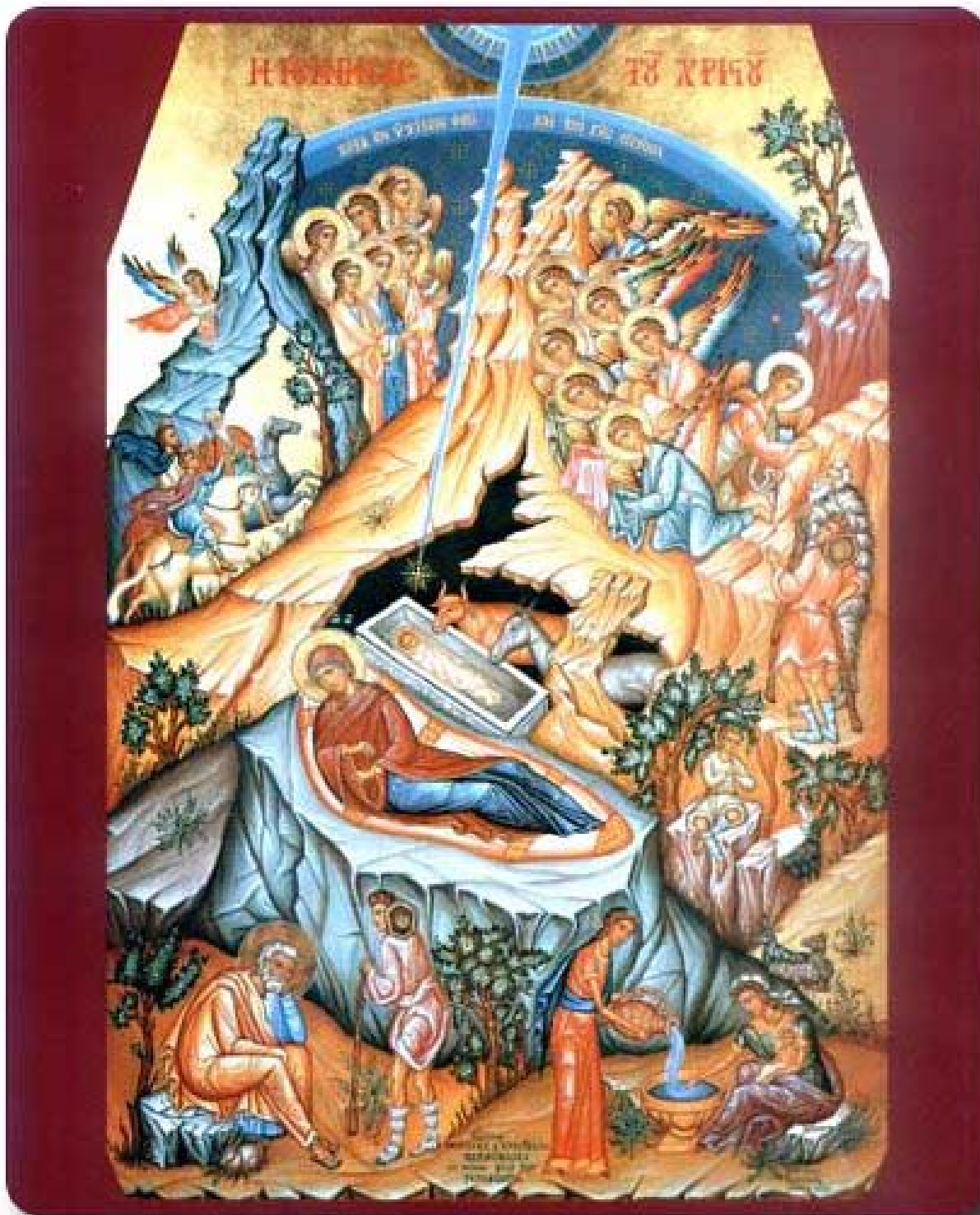
scena przedstawiana także
na carskich wrotach

dwie postacie: Maria
Dziewica i Archanioł Gabriel

Maryja siedząca na swego
rodzaju tronie w domu
sprawiedliwego Józefa
w Nazarecie najczęściej
przędzie szkarłatną zasłonę
do Świętego Przybytku w
Świątyni Jerozolimskiej

u góry symbol nieba
z wychodzącym ku głowie
Maryi promieniem światła
(zstępujący Duch Święty)

inne wersje: Matka Boska
czytająca Stary Testament
bądź podczas czerpania
wody ze studni

Narodzenie Jezusa Chrystusa

centralnie: Chrystus w żłobie
i pieluszkach, przed jaskinią
oraz Matka Boska; obok wół
i osioł

u góry Gwiazda Betlejemaska
oraz Aniołowie, po lewej
Trzej Mędrcy ze Wschodu,
po prawej pasterze

u dołu po lewej strapiony
Józef poddawany
wątpliwościom przez diabła
w przebraniu pasterza, po
prawej kąpiel Dzieciątka
(symbolizuje
człowieczeństwo Chrystusa)

Zachód: bardziej
„malowniczo”, sceneria
szopki

Spotkanie Pańskie

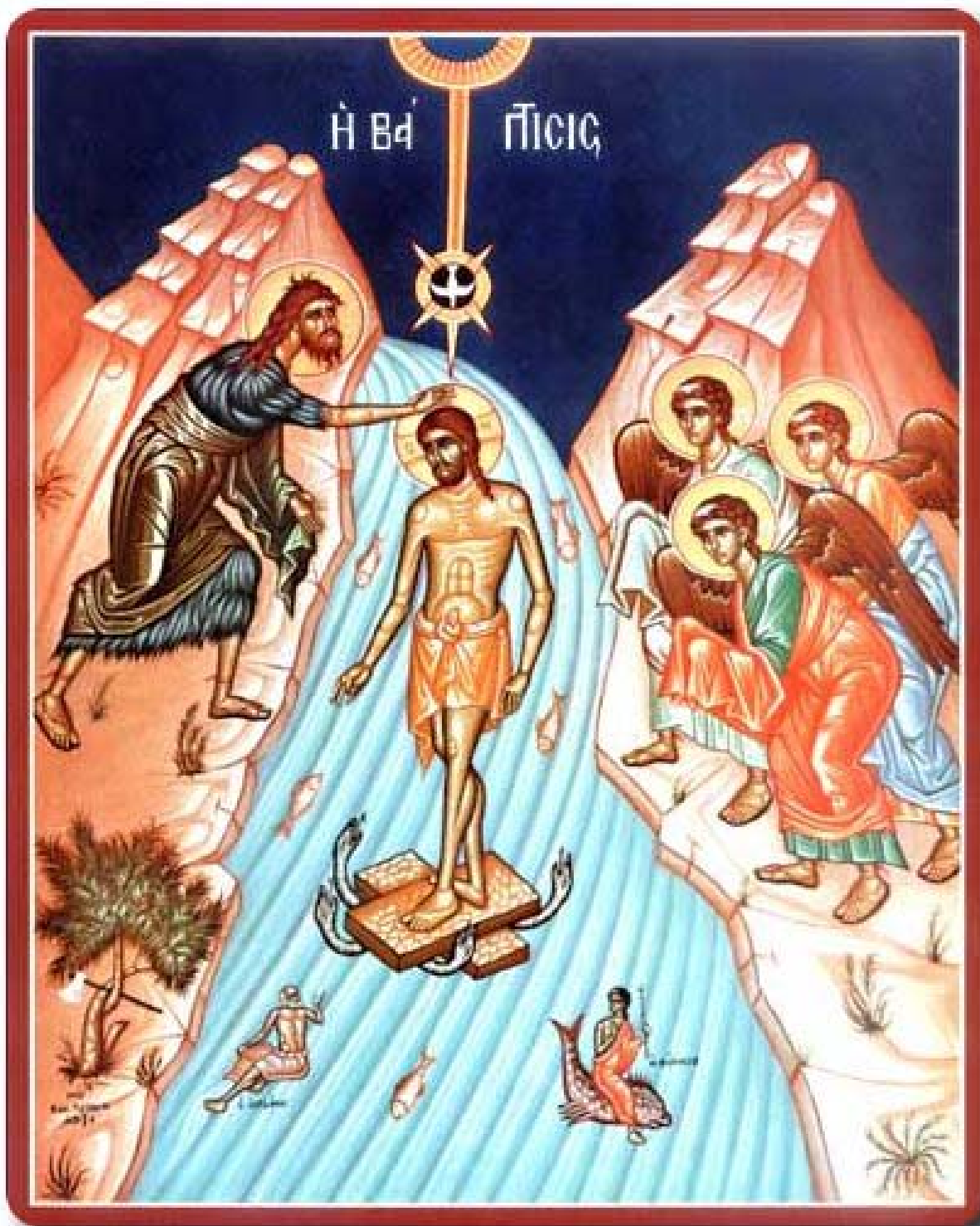
na pamiątkę ofiarowania
Bogu 40-dniowego Jezusa

Chrystus na rękach starca
Symeona (uosabia Stary
Testament) na schodach
Świątyni Jerozolimskiej

Matka Boska i sprawiedliwy
Józef (w rękach dwie
synogarlice przyniesione
w ofierze)

prorokini Anna ze zwojem

- święcenie gromnic
- obecnie praktykowany
zwyczaj (cs. *wwod*)

Chrzest Pański

inaczej: Objawienie Pańskie

centralnie Chrystus, prawą ręką błogosławi wody rzeki Jordan, uświęcając ją poprzez swój chrzest

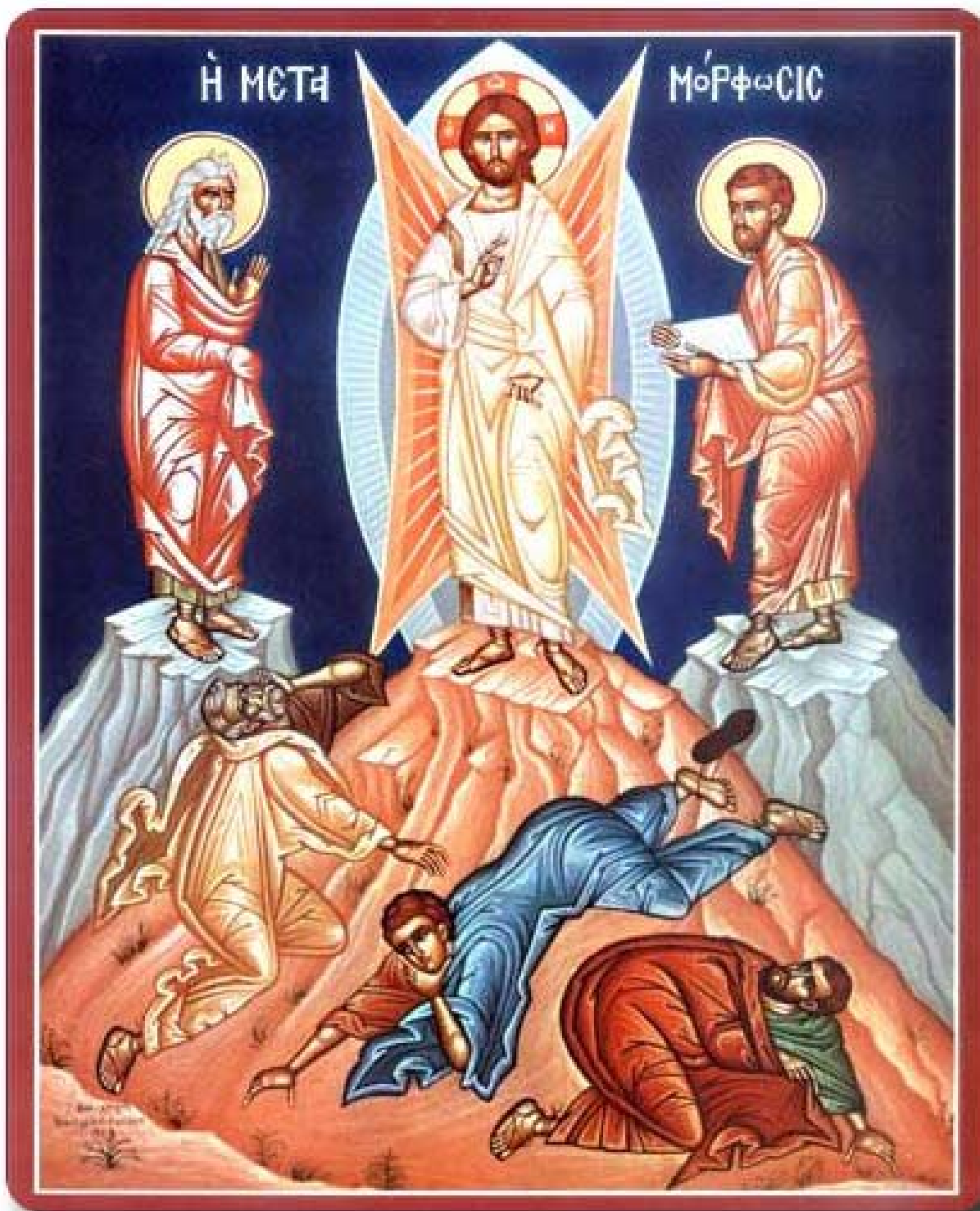
Jan Chrzciciel odziany w skórę, prawa ręka na głowie Chrystusa

po drugiej stronie 3 aniołów

z nieba: promień oraz gołębica

w rzece: postać męska (starzec) jako symbol rzeki Jordan, postać żeńska jako symbol Morza Czerwonego, ryby jako symbol chrześcijan

topór „odcinający” Stary Testament

Przemienienie Pańskie

centralnie Chrystus na szczycie Góry Tabor w białych szatach i świetlistej mandorli

Eliasz po prawej, Mojżesz po lewej stronie Chrystusa

Apostołowie:

Piotr (jasne szaty, broda, kędzierzawe włosy, w pozycji klęczącej),

Jan (najmłodszy, pada na ziemię, plecami do światła),

Jakub Starszy (w pozie ucieczki lub pada na wznak)

Wjazd Chrystusa do Jerozolimy

Chrystus jako Król-triumfator wjeżdża na oślicy (symbolu pokory)

po prawej wiwatujące tłumy (wskrzeszenie Łazarza, oczekiwanie oswobodzenia spod władzy Rzymian)

po lewej apostołowie (niekiedy tylko Piotr i Jan)

dzieci ścielące okrycia na drogę (powitanie królewskie) oraz gałązki palmowe

w tle Góra Oliwna, drzewo i mury Jerozolimy

➤ wjazd 9. dnia miesiąca
- wybór baranka składanego w ofierze 14. dnia miesiąca

Wniebowstąpienie Pańskie

Chrystus w postaci Pantokratora w chwale wznosi się na niebiosa, dwaj aniołowie unoszą w górę mandorłę

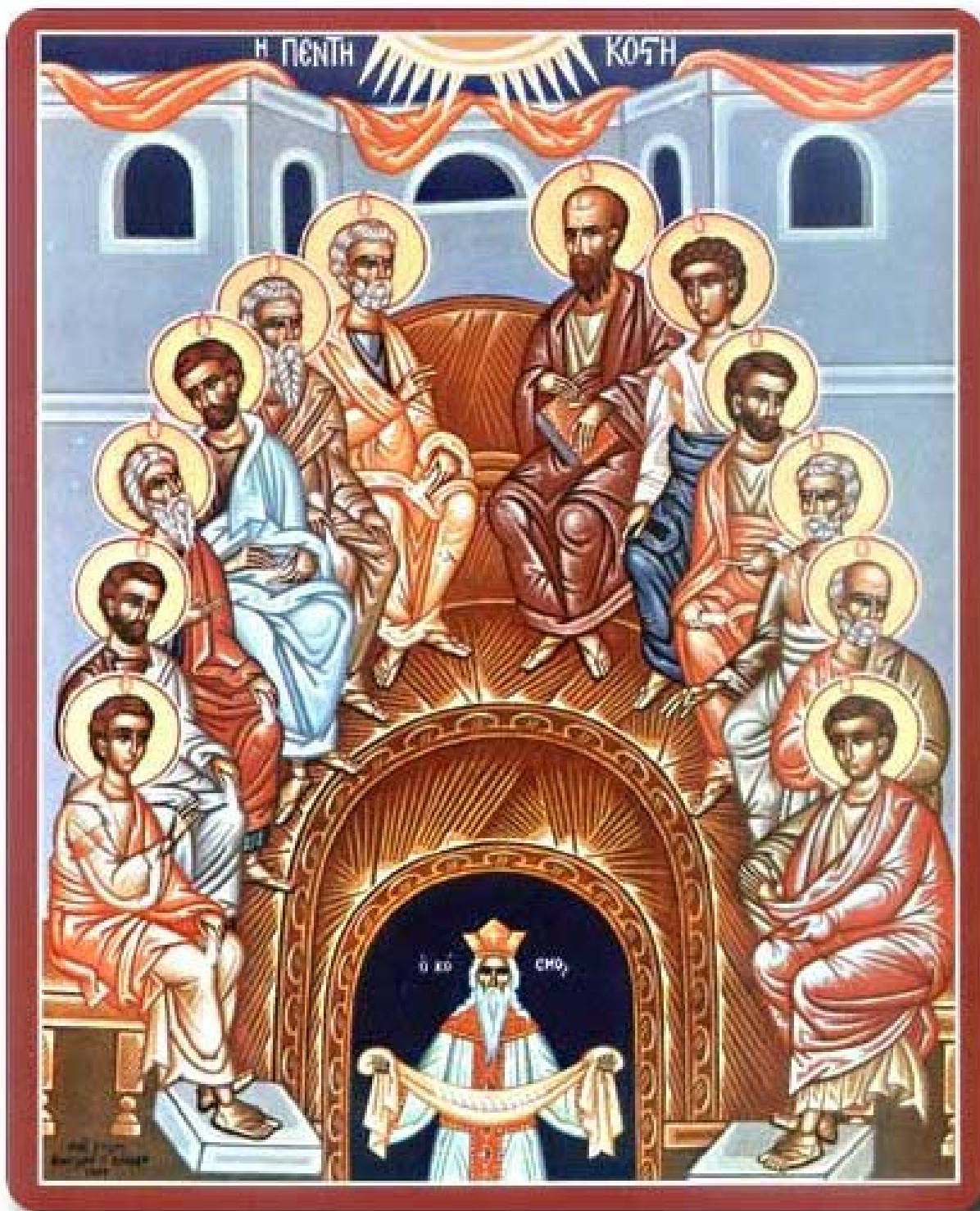
Matka Boska pośrodku, w geście orantki, za Nią dwaj aniołowie w białych szatach

12 Apostołów (w tym św. Paweł) ze zwojami w dłoniach

w tle szczyt Góry Oliwnej

➤ brak wzmianki o obecności Matki Boskiej w Ewangeliach i Dziejach Apostolskich (tym bardziej o św. Pawle)

Zstąpienie Ducha Świętego

dwunastu Apostołów
zebranych w wieczerniku
zasiada w półkolu wokół
pustego tronu Chrystusa,
nad głowami ogniste języki
u góry częściowo odsłonięte
koło symbolizujące niebo
w centrum nisza w kształcie
arki z ciemnym tłem
z postacią w królewskich
szatach – *Kosmos (cały
Świat)*

niekiedy: obecna także
Matka Boska, zasiadająca
po środku

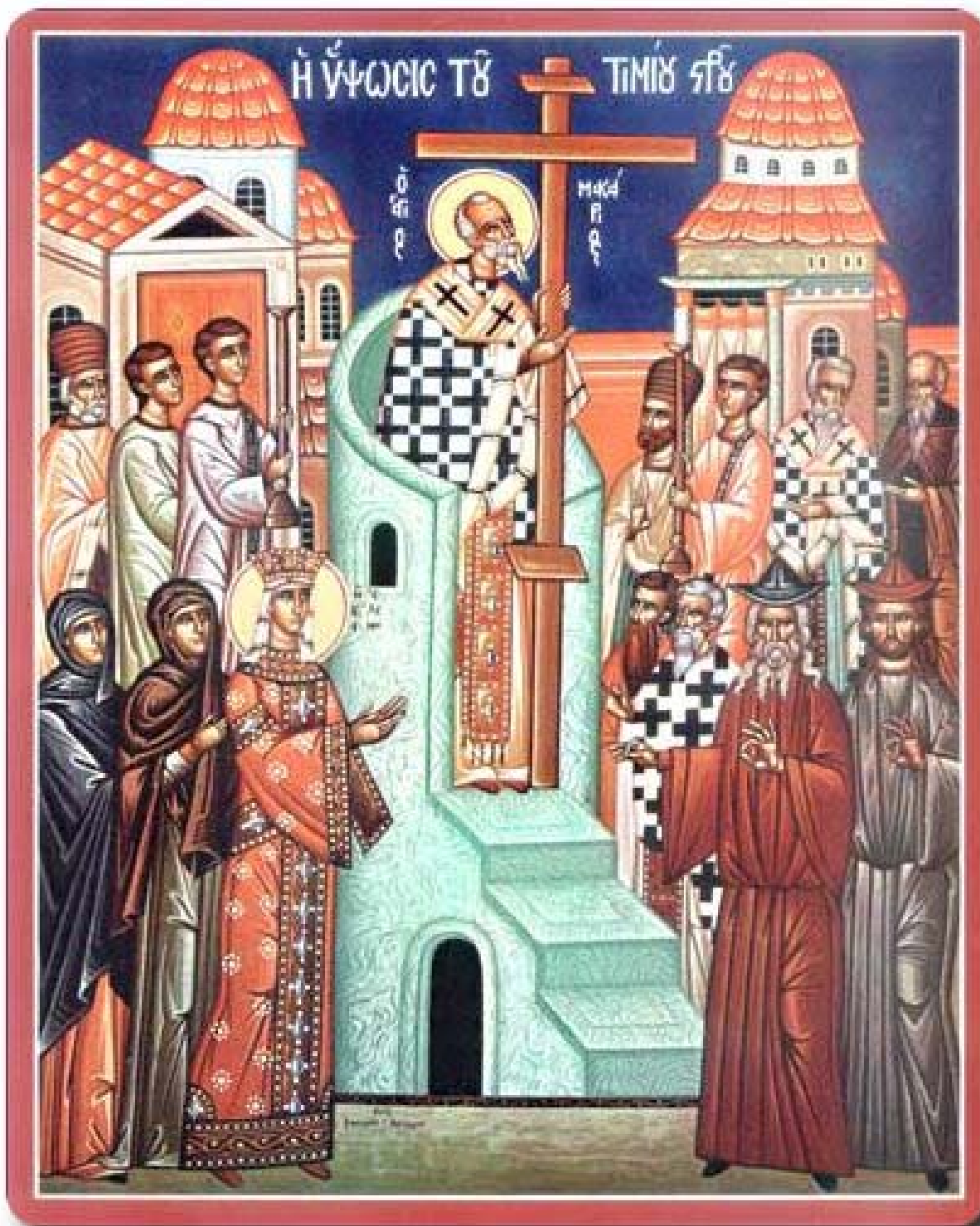
Zaśnięcie Bogarodzicy

centralnie Chrystus trzymający na rękach duszę Matki Boskiej (ukazaną jako niemowlę w pieluszkach), w otoczeniu aniołów, u góry serafin, na łożu ciało Matki Boskiej pogrążone we śnie

wokół dwunastu Apostołów (jest Paweł, brak Tomasza)

za nimi biskupi (Dionizy Areopagita i Tymoteusz z Efezu bądź Jakub, brat Pański, biskup Jerozolimy, Hieroteusz i Dionizy Areopagita) oraz niewiasty

niekiedy: podnózek ze świecą i kapłan Attoniusz oraz przedstawienie tronującej Matki Boskiej w mandorli unoszonej do nieba

Podwyższenie Krzyża Pańskiego

upamiętnia odnalezienie przez św. Helenę (matkę św. cesarza Konstantyna) Świętego Krzyża

biskup Makary stojący na podwyższeniu lub ambonie unosi do góry Krzyż Pański (najczęściej 8-ramienny), aby wszyscy zebrani mogli go zobaczyć (niekiedy z pomocą dwóch diakonów)

cesarzowa Helena z koroną na głowie, często również cesarz Konstantyn (stojący obok – wersja starsza lub po przeciwległej stronie – wersja młodsza przedstawienia)

wiele innych osób

Ostatnia Wieczerza

Dość nietypowe ujęcie; z czasem powszechniejsze stają się wyobrażenia bliskie obrazowi Leonarda Da Vinci.

Deesis

- Zbawiciel na tronie
- poduszki i podnózek (boskość Chrystusa), gest błogosławieństwa i księga
- z prawej strony Chrystusa: Matka Boska
- z lewej strony Chrystusa: św. Jan Chrzciciel (czasem inne postacie)
- *Deesis* jako modlitwa błagalna, prośba

Apostołowie

Piotr	klucze (1 lub 2)
Paweł *	miecz
Jan	księga; <i>także</i> : kielich z wężem (bez brody)
Mateusz	księga; <i>także</i> : kątownik, topór, halabarda
Łukasz *	księga; <i>także</i> : ikona Matki Boskiej
Marek *	księga
Andrzej	krzyż w kształcie litery X
Szymon	piła
Bartłomiej	skóra, nóż
Jakub Starszy	strój pielgrzymi; kij, bukłak, muszla
Filip	krzyż w kształcie litery <i>tau</i> (często bez brody)
Tomasz	włócznia, kątownik
Jakub Młodszy	proporzec bądź kij
Juda Tadeusz	maczuga, kamienie
Maciej	topór (b. rzadko przedstawiany)

Ewangeliści

Mateusz *	młodzieniec lub anioł
Marek	lew
Łukasz	wół
Jan *	orzeł

Święci

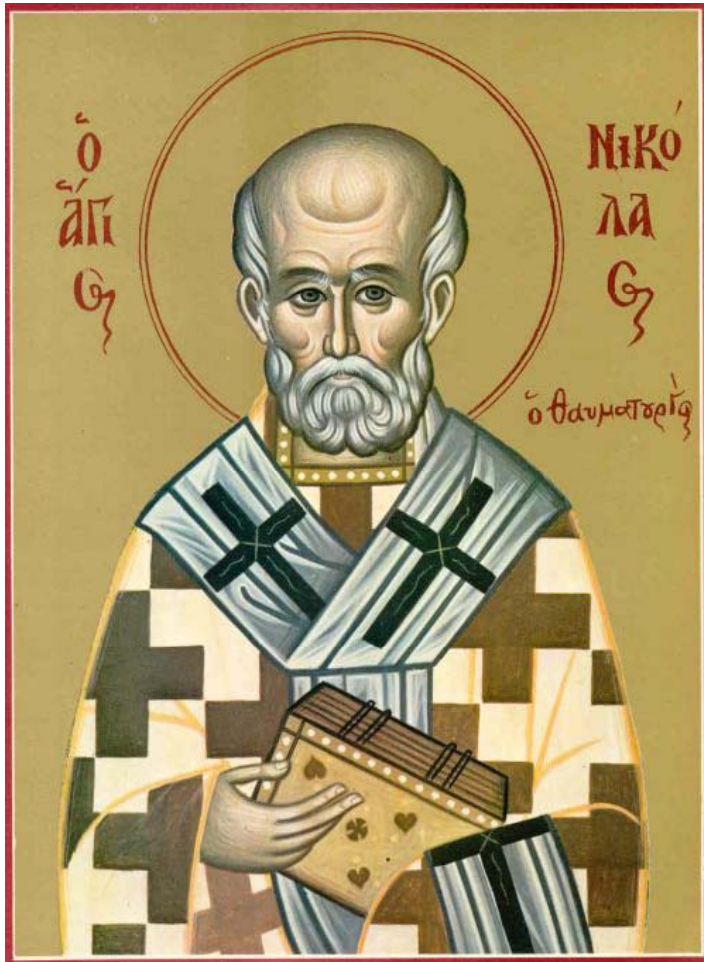
- Św. Mikołaj
- Św. Paraskewa
- Św. Cyryl i Metody
- Św. Kosma i Damian
- Św. Dymitr
- Michał Archanioł

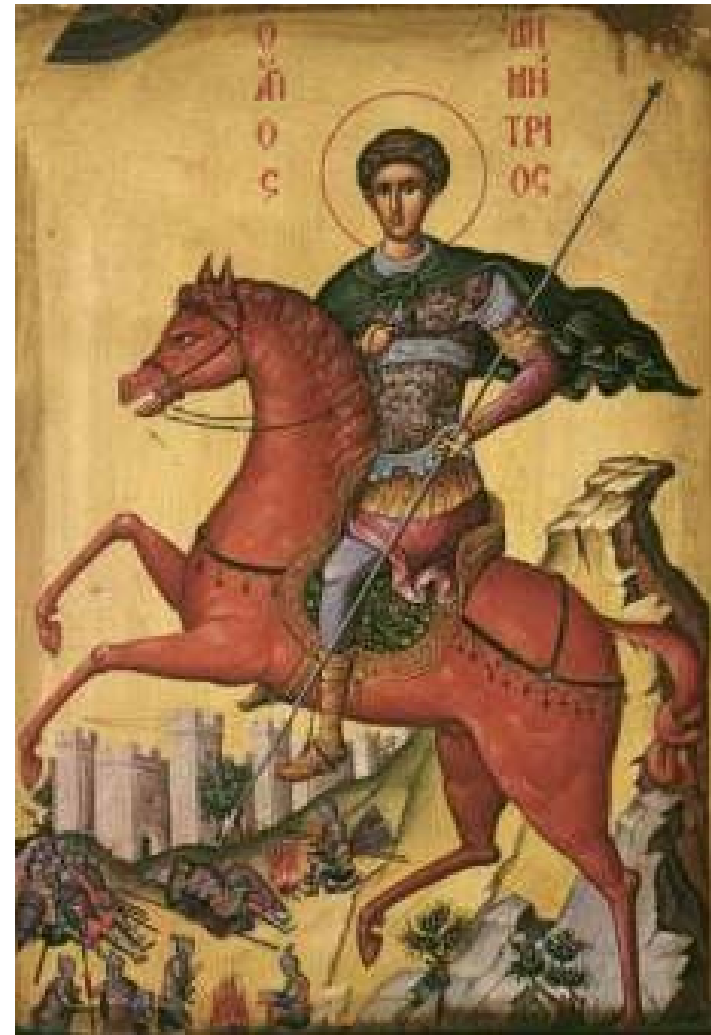
Święci

Święci

Święci

Dziękuję

Powodzenia na zimówce !!! 😊